

Současná ruská literatura a její česká recepce z perspektivy rusistických periodik¹

Contemporary Russian Literature and its Czech Reception in Periodicals on the Russian Studies

Современная русская литература и ее чешская рецепция с точки зрения периодических изданий по русистике

Lenka Odehnalová

(Hradec Králové, Brno, Česká Republika)

Abstract:

The paper maps Czech reception of contemporary Russian literature in periodicals on the Russian Studies *Rossica Olomucensia*, *Philologia Rossica* and *Novaya rusistika* over the past ten years (2012–2021) with focus on the published studies. The author also pays attention to other specialized periodicals focused on Slavic languages and literatures in which essays on contemporary Russian literature can be published. The paper deals with methodological grounds from which the current Russian literature is examined and which phenomena, authors or themes have been studied and prioritized in the periodicals over the past ten years.

Key words:

contemporary Russian literature; reception; Czech milieu; Czech periodicals on the Russian Studies; methodological grounds; comparison

1 Studie je výsledkem práce v oblasti vědy, výzkumu, tvůrčí činnosti a dlouhodobého rozvoje PdF UHK (postdoktorská pracovní pozice) a je financována ze zdrojů určených a poskytnutých za tímto účelem.

Абстракт:

В статье отражена чешская рецепция современной русской литературы на страницах периодических изданий по русистике *Rossica Olomucensia*, *Philologia Rossica* и *Новая русистика* за последние десять лет (2012–2021), ориентированная на опубликованные исследования. Автор статьи не упускает из виду и другие научные периодические издания, посвященные проблематике славянских языков и литературы, в которых также могут быть опубликованы исследования по современной русской литературе. Цель статьи заключается в том, чтобы ответить на вопросы, какие методологические основы применяются в современной русской литературе; какие явления, авторы или темы были исследованы и заняли приоритетное место на страницах периодических изданий за последние десять лет.

Ключевые слова:

современная русская литература; рецепция; чешская среда; чешская научная периодическая литература по русистике; методологические основы; сравнение

Рецепce (současné) ruské literatury

Рецепce představuje důležitou součást zkoumání literárních artefaktů, spisovatelských osobností i národních literatur. Recepce ruské literatury byla v českém prostředí věnována řada odborných publikací s různým zaměřením a přístupem, například literárněhistorickým, překladovým, komparativním nebo personalistickým. Z množství prací proto vybíráme několik významných příkladů. První české dějiny ruské literatury zpracoval koncem 19. století Alois Augustin Vrzal (A. G. Stín), autor zatím jediného překladu románové kroniky N. S. Leskova *Duchovenstvo sborového chrámu* (1872, čes. 1903), a publikoval je s názvem *Historie literatury ruské XIX. století*.² Cenným příspěvkem k recepci novější ruské literatury je rozsáhlá monografie Milana Hraly *Ruská moderní literatura 1890–2000* (2007). Lze také uvést publikaci syntetizujícího charakteru *Kapitoly z dějin českého překladu*, z níž rovněž pochází i studie z pera již zmiňovaného Milana Hraly pojednávající o recepci ruské literatury na základě vznikajících českých překladů národním obrozením počínaje a poválečným obdobím konče. Za zmínku dále rozhodně stojí i přehledová publikace Iva Pospíšila

2 Lze doplnit i další publikace autora: *Přehledné dějiny nové literatury ruské* (1926) a *Ruská literatura v XX. století* (1926).

Spálená křídla: malý průvodce po české recepci ruské prózy 70. a 80. let 20. století (1998) pojednávající o tvorbě ruských a sovětských spisovatelů na materiále publikovaných článků, recenzí nebo doslovů, a zejména monografie *Ruská literatura: setkání a konfrontace* (2021), v níž jsou reflektovány jevy nacházející se dlouhodobě na okraji zájmů českých rusistů. Personalistický přístup reprezentuje například monografie Danuše Kšicové *Ruská literatura v interpretaci Františka Táborského* (1980).

K nejvýznamnějším publikacím s tematikou současné ruské literatury patří dvě kolektivní monografie olomouckých badatelů *Současná ruská, polská a ukrajinská literatura* (2013) a *Současné ruské drama* (2014). První z uvedených publikací má vzhledem ke zkoumání tří národních literatur komparativní ráz. Část zabývající se ruskou literaturou je uvedena studii Zdeňka Pechala a Zdeňky Vychodilové, v dalších částech jsou zpracovány biografie ruských spisovatelů, jež jsou doplněny studii o specifikách jejich děl a rovněž překlady úryvků z jejich tvorby do českého jazyka. Další publikaci, jež je zaměřena na současnou ruskou dramatickou tvorbu, uvádějí studie Martiny Pálušové a Zdeňky Vychodilové. Podobně, jak tomu bylo v publikaci [PECHAL 2014], jsou v ní zařazeny odborné medailonky autorů i úryvky z jejich dramatické tvorby.

Ke zkoumání recepce současné ruské literatury přispěl svými studii³ i další brněnský badatel Josef Šaur, jenž se zaměřil na ohlasy tvorby současných ruských spisovatelů na základě knižně vydaných překladů jejich děl do českého jazyka. Ve studii [ŠAUR 2018a] přichází k závěru, že ze všech publikovaných překladů z ruštiny umělecká literatura představuje pouze jednu čtvrtinu a až 60 % z ní tvoří nové překlady dříve vydaných děl nebo vydání již existujících starších překladů. Poukazuje na jistou jednostrannost a konstatuje, že do českého jazyka jsou překládána především díla, která tematicky zpracovávají ruské dějiny 20. století nebo současné Rusko: „současná ruská literatura je v českém prostředí v poslední době prezentována spíše jednostranně, resp. že je vyzvedávána jen její část. Pozornost se soustředí především na díla s obsahem kritickým vůči ruské současnosti.“ [ŠAUR 2018a, 203].

Šaur dále konstatuje, že v těchto dílech jsou akcentovány politické a společenské postoje autorů, přičemž umělecké kvality děl jsou upozaděny a jen minimální pozornosti se však dostává dílům bez přesahu ke společenským a politickým otázkám. [ŠAUR 2018a, 202–203]. Další studie Josefa Šaura [ŠAUR 2018b] již přináší zaměření na recepci tvorby vybraných autorů, jimiž jsou Gluchovskij, Rubina, Vodolazkin a Silajev. Autor si všímá zejména přijetí, resp. nepřijetí zkoumaných děl, což prokazuje, jakým dokáže být česká recepce ruské literatury jevem paradoxním a nevyzpytatelným. [ŠAUR 2018b, 179–180].

3 Blíže viz [ŠAUR 2018a], [ŠAUR 2018b], [ŠAUR 2018c].

V souvislosti s recepcí současné ruské literatury v českém prostředí odkazujeme i na monografii ruské autorky Iriny Vladimirovny Někrasovové věnovanou problematice současné ruské prózy a publikovanou v Brně, i když autorkou této monografie není česká badatelka, publikace *Современная русская проза: закономерности, тенденции, имена* (2018) byla vydána v českém prostředí s významným podílem Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Tři rusistická periodika

Cílem příspěvku je zmapovat českou recepci současné ruské literatury ve třech rusistických periodikách, jež pravidelně vycházejí v českém prostředí – *Rossica Olomucensia*, *Novaja rusistika* a *Philologia Rossica* – za posledních deset let (2012–2021). Se zaměřením na publikované studie si klademe za cíl odpovědět na otázky, z jakých metodologických východisek je současná ruská literatura zkoumána, jaké jevy, autoři nebo témata jsou na stránkách periodik za posledních deset let zkoumány a upřednostňovány.

Prvním ze zkoumaných rusistických periodik je *Rossica Olomucensia* vydávaná Filozofickou fakultou Olomoucké univerzity. *Rossica Olomucensia* vychází již od roku 2008 dvakrát ročně, etablovala se jako časopis primárně pro ruskou filologii, vytváří však platformu i pro další slovanské filologie. Vznikala nikoli jako nové periodikum, ale transformací stejnojmenných ročenek (Jahrbuch) s cílem informovat o aktuálním vědeckém i pedagogickém dění na rusistickém pracovišti. [POSPÍŠIL 2009, 109]. V současnosti je toto periodikum indexováno v mezinárodních databázích ERIH+, EBSCO a CEEOL. Jestliže pohlédneme na strukturu periodika, odborné filologické studie vytvářejí přibližně 80 % čísla [*Rossica...*], ve většině případů se jedná o příspěvky z oblasti jazykovědné a literárněvědné rusistiky, zastoupeny však rovněž i jsou příspěvky z oblasti ukrajinistiky a polonistiky.

Od roku 2011 lze najít o současné ruské literatuře pouze čtyři studie, z nichž dvě se tématu dotýkají jen částečně. Jedná se o studie z let 2012 a 2014, konkrétně texty olomouckých badatelek Martiny Pálušové [PÁLUŠOVÁ 2012, 171–182] a Zdeňky Vychodilové [VYCHODILOVÁ 2014, 25–32]. Obě autorky se věnovaly problematice překladu, Martina Pálušová zaměřila svoji pozornost na českou podobu dramatu Nikolaje Koljady *Slepice*, Zdenka Vychodilová se soustředila na překlady tvorby současných ruských spisovatelů, například A. Astvacaturova, M. Osipova, A. Iličevského a dalších.

Literárněvědné studie reflektující současnou ruskou literaturu byly publikovány až v roce 2019, přičemž obě studie se objevily ve druhém čísle periodika. Ivo Pospíšil zkoumal literárněvědný portrét v memoárech sovětského literárního vědce Leonida Frizmana s názvem *В кругах литературоведов. Мемуарные очерки* (2017). Vznik

žánrů na pomezí faktu a fikce, věcné literatury a belles lettres se v současnosti stává předmětem značného zájmu badatelů. Poslední studie, která téma současné ruské literatury přináší, je studie Niny Barkovské *Жизнетворчество в книге Виталия Кальпиди «Философия поэзии»* [BARKOVSKAJA 2019]. V posledních letech nejsou v periodiku přítomny studie, které by problematiku současné ruské literatury zpracovávaly, lze proto konstatovat, že z tematického hlediska se autoři spíše vrací do minulosti, konkrétně k emigrantské literatuře (M. Aldanov, M. Cvetajevová, V. Nabokov, a další) a ruské literatuře první poloviny 20. století (A. Achmatovová, A. Grin, M. Gorkij, M. Prišvin a další). Výrazné zastoupení má jazyková, resp. překladatelská analýza (Vychodilová, Pálušová), až poslední zmiňované studie se věnují literárněvědné analýze, blíže literárněvědnému portrétu a literatuře osobního dokumentu (Pospíšil, Barkovská). Z hlediska identity autorů jasně dominují čeští autoři.

V tomtéž roce jako *Rossica Olomucensia* začal vycházet i brněnský časopis *Novaja rusistika* vydávaný Českou asociací slavistů ve spolupráci s Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity. *Novaja rusistika* byla koncipována jako mezinárodní časopis současné filologické a areálové rusistiky, současně s tím měla navazovat na tradici *Československé rusistiky*⁴, časopisu, jenž v Československu vycházel od roku 1956 a jehož vydávání bylo bohužel na konci roku 1990 a v předvečer rozdělení Československa zastaveno [*Novaja...*].

V průběhu let se *Novaja rusistika* stala respektovaným tuzemským periodikem, jež je uvedeno v mezinárodních databázích ERIH+, EBSCO a CEEOL. Z hlediska charakteru se časopis skládá ze čtyř částí: 1. Studie, 2. Marginálie, 3. Recenze, 4. Informatorium. Za posledních deset let bylo v *Nové rusistice* publikovaných několik studií s tematikou současné ruské literatury. V roce 2013 vyšla studie Vladimíry Válkové věnovaná románovému dílu ruského spisovatele Jevgenije Griškovce *Год жизни* (2008), které je psáno jako deník ve formě internetového blogu. Autorka studie definuje dílo Griškovce z hlediska literárního žánru a srovnává jej s deníkovými záznamy Michala Viewegha, přičemž rovněž naznačuje srovnání s klasickými díly deníkového žánru v ruské a české literatuře – Dostojevského *Deníkem spisovatele a Šlépějemi* Jakuba Demla. V souvislosti s naším tématem vyšla o dva roky později studie Jekatěrinny Mikešové, jež se zabývá divadelní hrou Ivana Vyrypajeva *Танец Делу* (2009) i filmem, který vznikl na základě syžetu hry.

Na současnou ruskou poezii je zaměřena studie Jany Kostincové [KOSTINCOVÁ 2020]. Přesněji se jedná o transmediální poezii, jež vzniká jakožto poetologický experiment na základě projektu dvou autorů Pavla Arsenjeva a Michaila Kurtova soustředěných kolem petěrburgského časopisu [*Translit*], a je psána pomocí algoritmu

4 O tomto periodiku blíže viz studie Miluše Bubeníkové [BUBENÍKOVÁ 2016].

Dora Vey. Problematice digitální poezie se věnuje i dřívější studie autorky [KOSTINCOVA 2016]. Dále lze ještě zmínit i studii Jakuba Kapičiaka mapující působení Dmitrije Prigova na umělce v současném Rusku [KAPICIAK 2020].

Lze pozorovat, že ve studiích na stránkách *Nové rusistiky* jsou zastoupeny všechny literární rody, nejvíce však lyrika (Kostincová). Z hlediska autorského přístupu dominuje komparativní přístup.

Nejmladším ze zkoumaných rusistických periodik je *Philologia Rossica* vydávaná Katedrou ruského jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity v Hradci Králové. *Philologia Rossica* vychází od roku 2019 s periodicitou jedenkrát ročně s výjimkou roku 2020, kdy vyšla dvě čísla časopisu. Jelikož časopis zatím vychází krátce, v respektovaných databázích zatím indexován není. Z hlediska problematiky současné ruské literatury se v něm objevily dva články, v chronologickém pořadí článek Larysy Krjukovové v spoluautorství se Simonou Koryčánkovou [KRJUKOVA, KORYČÁNKOVÁ 2019] a studie Iva Pospíšila [POSPÍŠIL 2020]. Zmiňovaná studie Larysy Krjukovové a Simony Koryčánkové [KORYČÁNKOVÁ, KRJUKOVA 2019], jejíž cílem je jazyková analýza románu Diny Rubinové *Syndrom Loutky* (2016, čes. 2018) z aspektu kategorie perceptivnosti, zastává lingvistické hledisko.

Okrajově se současnou ruskou literaturou zabývá rovněž Ivo Pospíšil v článku z roku 2020 [POSPÍŠIL 2020]. Byť je jeho pozornost soustředěna primárně na českou literaturu, i okrajová reflexe dalších slovanských literatur – ruské, ukrajinské a slovenské – přináší své ovoce. Pro svoji analýzu si autor vybírá zejména díla stojící na pomezí beletrie a literatury faktu a následně je srovnává ze tří hledisek: tematického, poetologického a žánrového. Ze současné ruské literatury se vrací k populárnímu spisovateli Jevgeniju Vodolazkinovi a jeho románům *Laurus* (2014) a *Letec* (2016), přičemž blíže poukazuje na specifikum románu *Laurus*: „роман в целом гораздо сложнее и проще одновременно: жизненный путь представляет собой цепи тысячи деталей, связанных воедино и отражающих друг друга в громадных зеркалах бытия [...]“ [POSPÍŠIL 2020, 84]. Za tematickou i morfológickou dominantu románu *Letec* je považována hra s časem a za syžetovou dominantu smutek, deprese a nemožnost překonání zákonitostí vesmíru [POSPÍŠIL 2020, 86].

Kromě uvedených studií za zmínku ještě stojí článek Michaely Peškové [PEŠKOVÁ 2020], jenž se problematice ruské současné literatury sice nevěnuje, ale na základě imagologické a lingvistické analýzy románů Jáchyma Topola *Sestra* (1994), *Kloktat dehet* (2005) a *Citlivý člověk* (2017) popisuje česko-ruské a rusko-české vztahy.

Lze vidět, že čísla časopisu *Philologia Rossica* z let 2019 a 2020 přinášejí o současné ruské literatuře shodně jednu studii, až číslo z roku 2021 je orientováno spíše na studie s jazykovou tematikou nebo problematikou výuky ruského jazyka. V periodiku zatím nebyla publikována žádná studie, v níž by dominovala literárněvědná analýza současné

ruské literatury, pouze jazyková analýza. V periodiku jsou však přítomny studie, které ji reflektují okrajově. Autory publikovaných textů jsou s výjimkou spoluautorství textu [KORYČÁNKOVÁ, KRJUKOVA 2019] čeští badatelé.

Nelze opomenout ani další slavisticky zaměřená odborná periodika, v nichž vycházejí články o současné ruské literatuře, a tím dotvářejí obraz o ní v českém prostředí, například další brněnská periodika *Slavica litteraria* a *Opera Slavica*, a také pražské periodikum *Slavia*. Za zmínku stojí studie N. Rubtcovové *Современный человек творец в романе «Аномалия Камлаева» Сергея Самсонова* (*Slavica litteraria*), M. V. Kirčanova *Историческое воображение российского постмодернизма в прозах Владимира Шарова* (*Opera Slavica*) nebo studie H. Ulbrechtové *Повествование из одного мира — Сьюзан Таубес: Divorcing u Мария Рыбакова: Анна Гром и ее призрак* (*Slavia*).

Závěr

Lze konstatovat, že v rusistických periodikách bylo v posledních deseti letech publikováno relativně malé množství odborných studií, jež se tematicky zabývají současnou ruskou literaturou. V prvním ze zkoumaných periodik *Rossica Olomucensia* dominuje jazyková, resp. překladatelská analýza (Vychodilová, Pálušová), novější studie se věnují literárněvědné analýze a tematicky zpracovávají žánry na pomezí faktu a fikce – literárněvědný portrét, memoáry (Pospíšil, Barkovská). Z hlediska národní identity autorů jasně dominují čeští autoři.

Na stránkách periodika *Novaja rusistika*, jehož hlavním cílem bylo vyplnit bílé místo, které v českém prostředí vzniklo po zastavení činnosti časopisu *Československá rusistika*, se objevily čtyři studie. Autory uvedených studií jsou tuzemští badatelé a jejich práce reflektují problematiku deníku napsaného ve formě internetového blogu (Válková), transmediální a digitální poezie (Kostincová) i současného dramatu (Mikešová). Dominujícím se jeví komparativní přístup.

I když je *Philologia Rossica* nejmladším ze zkoumaných periodik, současné ruské literatuře se věnují dvě studie, tématu se však dotýkají pouze okrajově, a to jazykovou analýzou románu Diny Rubinové (Koryčánková, Krjukova), opět je definováno žánrové pomezí faktu a fikce (Pospíšil). Studie, v níž by byla literárněvědná analýza dominující, zatím v periodiku nenajdeme.

Библиография:

- BARKOVSKAJA, N. V. (2019): *Žiznetvorčestvo v knige Vitalija Kal'pidi «Filosofija poëzii»*. *Rossica Olomucensia*, 2019, № 2, s. 23–34.

- BUBENÍKOVÁ, M. (2016): *K významu akademického časopisu Československá rusistika v dějinách české rusistiky*. Slavica litteraria, 2016, č. 2, s. 183–188.
- KAPIČIAK, J. (2020): *Tracing Dmitri Prigov in Contemporary Russia. Preliminary Remarks on Postmodern (Dis)Continuity*. Novaja rusistika, 2020, № 2, s. 5–18.
- KOSTINCOVA, Ja. (2016): «*Meždu stranicej i stennoj*». *Russkaja cifrovaja literatura v post-cifrovuju epochu*. Novaja rusistika, 2016, № 2, s. 99–107.
- KOSTINCOVÁ, J. (2020): *Dora Vey Lives and Works in St. Petersburg. Russian Poetry Written by People and Algorithms*. Novaja rusistika, 2020, № 1, s. 37–43.
- KRJUKOVA, L., KORYČANKOVA, S. (2019): *K voprosu o sredstvach vyraženiija perceptivnoj semantiki v romane Diny Rubinoj «Sindrom Petruški»*. Philologia Rossica, 2019, № 1, s. 61–70.
- MIKEŠOVA, Je. (2016): *Teksty Ivana Vyrypajeva v teatre i kino (na primere p'jesy «Tanec Deli»)*. Novaja rusistika, 2016, № 1, s. 5–19.
- Novaja rusistika*. <<https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/novaya-rusistika/pages/view/about>>. [online]. [cit. 12.09.2022].
- PÁLUŠOVÁ, M. (2012): *Divadelní hra „Slepice“ Nikolaje Koljady v překladu Gabriely Palyové*. Rossica Olomucensia, 2012, č. 2, s. 171–182.
- PECHAL, Z. et al. (2014): *Současná ruská, polská a ukrajinská literatura*. Olomouc.
- PEŠKOVÁ, M. (2020): *Česko-ruský a rusko-český dialog u Jáchyma Topola a jazyková situace jeho románů*. Philologia Rossica, 2020, č. 2, s. 67–78.
- POSPÍŠIL, I. (2009): *Rossica Olomucensia jako časopis pro ruskou a slovanskou filologii*. Novaja rusistika, 2009, č. 1, s. 109.
- POSPÍŠIL, I. (2019): *Žanr literaturovedčeského portreta u Leonida Frizmana (tema pamjati i jeje aksiologičeskoje značenije)*. Rossica Olomucensia, 2019, № 2, s. 47–59.
- POSPÍŠIL, I. (2020): *Tema pamjat': kejs stadi na materiale sovremennoj literatury*. Philologia Rossica, 2020, № 3, s. 72–89.
- Rossica Olomucensia*. <<https://www.ff.upol.cz/en/departament-of-slavonic-studies/sekce-rusistiky/veda-a-vyzkum/rossica-olomucensia/>>. [online]. [cit. 10.09.2022].
- ŠAUR, J. (2018a): *Hlavní tendence v aktuální české recepci ruské literatury*. In: POSPÍŠIL, I. (ed.): *Střední Evropa včera a dnes: proměny koncepcí II (jazyk – literatura – kultura – politika – filozofie)*. Brno, s. 197–204.
- ŠAUR, J. (2018b): *Paradoxy české recepcce současné ruské literatury (Gluchovskij, Rubina, Vodolazkin, Silajev)*. In: POSPÍŠIL, I., PAUČOVÁ, L., ZELENKA, M. (eds): *Kontexty literární vědy VIII*. Brno, s. 171–182.
- ŠAUR, J. (2018c): *Aktual'nyje processy v češskoj recepcii russkoj literatury (2012–2016)*. <https://www.researchgate.net/publication/323377493_AKTUALNYE_PROCESSY_V_CESSKOJ_RECEPCII_RUSSKOJ_LITERATURY_2012-2016>. [online]. [cit. 12.05.2022].

VAL'KOVA, V. (2013): *Minimalističeskij roman Jevgenija Griškovca: ot aktera i pisatelja k mediazvezde, pišuščej dnevnik v forme bloga*. Novaja rusistika, 2013, № 2, s. 49–56.

About the author

Lenka Odehnalová, University Hradec Králové, Faculty of Education, Department of Russian Language and Literature; University of Defence, Center of Language Education, Brno, Czech Republic, lenka.odehnalova@uhk.cz

